

EXAMINATIONS COUNCIL OF LESOTHO
Lesotho General Certificate of Secondary Education

SESOTHO

0176/03

Paper 3 Literature and Culture

October/November 2018

2 hours 40 minutes

Candidates answer on the Question Paper.

Additional Materials: Answer Paper/Booklet.

READ THESE INSTRUCTIONS CAREFULLY BEFORE ANSWERING

Write your name, Centre number and candidate number on all the work you hand in.

Write in dark blue or black pen.

Do not use staples, paper clips, glue or correction fluid.

Answer **five** questions from Section 1 and **all** questions in Section 2.

In Section 1, your answers should be on **five** different set texts.

At the end of the examination fasten all your work securely together.

The number of marks is given in brackets [ ] at the end of each question or part question.

956

A005

This document consists of 8 printed pages.

Examinations Council of Lesotho

© ECoL 2018

[Turn over

KAROLO EA PELE
Limaraka [75]

Araba lipotso tse hlano karolong ena.

Araba potso e le 'ngoe bukeng e 'ngoe le e 'ngoe.

1 PALE

Mofolo, T. *Chaka*

- (a) U Dinglswayo, Chaka o fihla ho uena e sa le u ntse u utloa feela ka eena.
 U fihleloa ke maikutlo le menahano efe? [15]

KAPA

- (b) U Chaka, u beoa boreneng ba ntat'ao Senzangakhona.
 U fihleloa ke maikutlo le menahano efe? [15]

2 PALE

Majara, S.N., *'Makotulo*

- (a) U 'Makotulo o ile Darabane ho Ralipholo. Ralipholo o re le khutlele hae. U fihleloa ke maikutlo
 le menahano efe? [15]

KAPA

- (b) U Ralipholo u fumana 'Mabulane a otliloe hampe-mpe ke 'Makotulo.
 U fihleloa ke maikutlo le menahano efe? [15]

3 PALE-KHUTŠOE

Mohapeloa, *J. Ifo Lapeng*

- (a) Qotsulong ee, Mohapeloa o bontšitse joang hore mopheti ke motho ea boi hape ea masene? [15]

“Leha ke ne ke hloile ho alosa tjena ke ne ke iketla haholo mane naheng. Ke lula le bo-’mampoli. Thaka tsa ka ke sa tsamaee le tsona. Taba ke hobane ke ka hanong, ke ea masene, ke qhekanyetsa bana ba sammeng kelello, ba kentseng hlooho ka ’metheng. Ke se ke iketsa lehlahana la ’mampoli. Ke ’na ea thonyang bashee-e. Ke hle ke ba emelle, bo, ke ba bitse bo-tsoee, boseberoane, mallnyane, joalo-joalo. U sa tla bona ha ba ntilola ka mahlo a tletseng tšokelo, ba soenya linko, u ka ba ua bona hore ka pelong ba ntse ba re, ‘Re tla kopana, hle, motasallana tooe, ha basereletsi bano ba hao ba le sioe’. Ke kae, he, ’na? Ke eme, ke itšoere thekeng, ha ke ba tsotelle. Empa ha re le bang kea iqekisetsa. Ke ba bolaisa moqoqo. Ke ba tlela le lijo hae tse sieo mahabo bona. Ba mpokanela, e nts’e le ‘Moshan’a heso, ba ’ne ba re ke u ratela’ng’. Ha ke bona hore ba thabile, ke fetoha mpoli oa bona. Ha ke ba hlekefetse mona; empa leha ho le joalo ke bona ba thibang lintho. Ba kh-, ka batla ke re ba khang metsi ka lenala, athe rona e ne e le puo feela lenala re ne re sa tsebe hore na le etsoa joang. Bongata ba rona re ne re hopola hore ha ho thoe lenala ho boleloa lona lena leo bo-nkhono ba re hlathang ka lona ha re utsoitse mahapu kapa re hanne ho rongoa selibeng. Lenala ’na nkile ka le bona hang feela. Joale le ho u hlaloesetsa lona e ka ba ho senya nako hobane ha u sa tla le bona.

E ne e se ka mehla balekane bana ba ka ba khotsofatsoang ke linyehelo tsa ka ha ke ile ka ba befisa ha ke ikentse har’a bo-’mampoli. Ka nako e ’ngoe ba ne ba hle ba re ba ntja tala. U re ekaba ke ne ke itoanela ha ho le joalo? Ke ne ke khola phalo; ke fefohe sa sehlahla sa Mariha se nkiloeng ke setsokotsane. Leha ho le joalo ke ne ke sa phonyohe ka mehla. Ka le leng letsatsi ba loha mano. Ka be ne ke ile ka ba khahlapetsa, ka ba kharametsa, ka ba tsoboka, ka ba bitsolla, ka ba hlapaola ka la maobane. Ka re ke tla ’ne ke lome ke folise ka mokhoa oa ka oa mehla, athe ke ipolella mafeela. Ao, ea re ke sa fihla ba be ba se ba mpokanela, ba mphaphatha, ba mpitsa ka ho renketsa; le tseo ke neng ke li nkile ho ba khotsofatsa ka li ntša feela hoba li ne li se li le teng, e se hobane li hloka hala. Ke makalla bothoto ba ka. Ke ne ke sa lemohe ke’ng hore khotso ee e kholo ke sefi seo ke chehiloeng ka sona? Ke hlokile ke’ng tlhalohanyo ea hore ha ho kamoo bashanyana baa ba ka nthabelang hakalo empa ke tsoa ba hlorisa hona maobane a matšonyana aa? Che, ka qhoaolla likobo, ka phutholoha. Ha hla ha e-ba motsotsoana re alositse ho sa hlahe letho. Le ’ona manamane eaka a tseba morero, a se ke a khathatsa, a lebala. Joale boiketlong bona bo boholo ka hla ka lebala ho hang tsa maobane, ho qoaea ha fela, ka bona khotso feela thakeng ea heso.

Namane ea be e le teng tjee e khoalinyana, e hlanyetsang mabele. Ke eona e neng e re mathisa ho feta a mang. Feela e ne e kola ha e kile ea fula nako e itseng, ea khora. E sa tla re tšoenya joale. Re tla e phoka joale ka ntsintsi, eke re alositse eona e le ’ngoe. Ka na ka ba ka iphetetsa ka ho e nehella ka lintja bo-Haeselahle. Ena Haeselahle ha lintja li loantša khomo e ne e lula le mohatla. U tla fumana e bile e otlile ka qholo fatše, e qethohile, mohatla e hana ka oona. Ha khomo e ntse e tlola e leba koana le koana eona e ntse e ritsa feela, e tšohla hona ka holimo ho lechoba mona. Ha batho ba sa phalle mohatla o sa tla be o lle, qhoi o qhoishiloa ke Haeselahle. Na ke sa tšoanela ho bolela hore na boiphethetso ba ka bo ne bo siee namane eo e le joang? Ke ne ke nyakaletse ke re ke e laile.

Ea qala ho choposela namane e ratang mabele. Mokola oa e bona, oa be o supa moshanyana a le mahloana a tšoea tjee ho thoe ke Sesei, hore a mathe a e thibe, Eo, ‘Setsoeng ke ha Molapo.’

’Na. ‘Moshana tooe, u re’ng ho ’na?’
Eena. ‘Uena ha u moshanyana?’

Khele, ka ja lithokoa! Ka tuka ke khalefo. Ke re ka ba ka sitoa le ho bua, ka holoketsa, ka hloloa ho qapolisa mantsoe. E khutsitse thaka e 'ngoe, ha ho le ea thethang seohlola. Ka ithetsa ka hore ba tšohile, ba re ha ba ka bua ba tla e nyathela phafa. Ka tsoa ke le molamu oa kolitšana ka re kea mo teneha, a fola. Ka leka la bobeli a boela a fetlama. La boraro eitse ha ke re kea o emisa moshemane a o phamola a o tjebela joale ka mane. Ka reteleha ha re, 'Ke'ng'? Ka arajoa ke sepolo. Motho a o lebala nakeng la hloho oa ba oa pomeha koto tse tharo. Ea sefutho ngoan'a Mosotho! Eitse ha eka kea theka moshemane a ntšehla qholong, oa boraro a 'mamola likhopong. Khele! Ka lumela ho tšola tlhako morong."

KAPA

- (b) Qotsulong ena Mohapeloa o atlehile hore 'mali a utloele Lejone bohloko. Manolla mabaka ao 'mali a bang le kutloelo bohloko ho Lejone ka 'ona. [15]

"Hoba ho fete nakonyana e itseng, Lejone a tsoa molomo: 'Oho, moren'a ka, lengolo lena ha kea le utsoa.' Neo: 'Motho ofe le ofe ea sebelisang pasa ea motho e mong kapa lona lengolo la khafa molao o mo talima a le utsoitse.'

A thetheloa Lejone, haholo ha a fumana hore lepolesa le se le bua ka mokhoa o sa tloaelehang; le se le hlalosa molao. A qetela ka pelong ea hae hore taba ke hore feela a lihe lithapelo.

'Ak'u mp'u nkutloele bohloko, monghali. Ke ne ke se na morero oa bolotsana. Ke mpile ke qhojoe ke tsietsi. Ka re ke fumane mokhoa oa ho tšela, ke il'o batlela bana tsa bophelo, kamoo tlala le tlhobolo li re patetseng kateng.'

Neo ka ho bona hore motho enoa oa hae o mo fumane, o tšoana le nonyana e se ntse raha-raha ka hara leraba, a se ke a halefa; le lipuo tsa hae ea se ke ea e-ba tse thata. A re feela: 'Ke beiloe mona ho hlokomela hore molao oa phethoa: 'me ba o tloang, ka mabaka afo kapa afe, ke tšoanela ho ba isa ka pele ho beng ba molao.'

Lejone le eena a ipolella hore ena ha se nako ea khang le manganga. A araba ka boikokobetso: 'Kea lumela, ntate, hore e ka ba phoso hore u fapohe seo e leng tšoanelo ea hao; hobane ha u ka etsa joalo u tla be u hlokile botšepahi, 'me ba u behileng mona ba tla u nyatsetsa ho se phethe seo u se laetsoeng. Ke se ke mpa ke ikopela mohau feela. Ke tla khutlela moo ke tsoang teng, ke se ke ka hlola ke leka ho etsa hoo ke ithutileng hore ke tlole ea molao.'

Baeti ba Neo ha ba utloa mantsoe ana ba nahana pelong tsa bona hore leha eba a ne a se a bona hore ho hlaha kampong a qhoba monna enoa ho tla mo fumantša 'malapi', o tlameha ho mo supa ka monoana feela. Empa bakeng sa ho etsa joalo Neo a re: 'Kea utloa, feela 'na mosebetsi oa ka ke ho fumana ba bonahalang eka ba tlotse molao le ho ba fetisetsa ho ba tla batlisisa hore na ba fela ba tlotse. Ke bona ba ka mamelang thapeli ea hao.'

Lejone a talima bahlankana bane bao a ba fumaneng ba lutse le lepolesa, a re: 'Banna ba heso nthapeliseng, bo.'

Ba boela ba talimana, e mong le e mong a ipotsa hore na ea tla bua pele ke mang. Boraro ba bona maikutlo e ne e le hore Neo a ka 'na a tlhela mothonyana enoa oa batho, ea bonahalang a se na bolotsana, eo ho ka thoeng feela o bile sethoto. Empa ka ho tšaba ho ikenya tšotto linaleng ba khutsa, ba se ke ba re letho.

Lejone a itšarelloa ha a lemoha hore o se a eme a le mong, ho se ea mo utloelang bohloko. Nakong ena 'Maseabata a hlaha mehopolong ea hae. A re hoja a se ke a 'muela mantsoe a thata a ka be a sa oela phosong ena e mo kentseng tsietsing joale. Empa kahobane e ne e le hoba a e-na le lerato la 'nete ho mosali oa hae, a phakisa a leleka maikutlo ana pelong ea hae. A mpa a ipotsa hore na taba ena e lebisa kae, o tla hlalohela ke life; 'me bang ka eena ba tla tseba neng, joang, hore na o hokae. A seka meokho ha a hopola tsena.

Neo a khutsa nako e teletsana ho bonahala ho phetha tšoanelo ho loantšana le qenehelo ea Lejone."

4 THOTHOKISO

Elias, A.T. *Senyamo*

“Mona oa Basotho”

(a) Elias thothokisong ee o atlehile joang ho bontša hore motho ke ntho e se nang 'nete? [15]

Ba ha Sebele ba tšoeroe ka ho utsoa.
 Ba khile moqomo libeng sa motse,
 Har'a khitla, ba o jere ka koloi,
 Empa ba hana ho ntša seabo,
 Ba bile ba hana ho kena lipitso, 5
 Ha chaba se khotsa mekhoha ea ha Sebele,
 Sebele o khotsa mona oa Basotho.
 Hoba a ruile 'motokara.

Mor'a Sebele o qhalile batsoali.
 Ha a hlile ha a sa lula lapeng; 10
 O bala phephesela ka har'a motse.
 Ho tse tšoeu o batla kala sa teke;
 Ho tse tšehla o ntša hafo-korone.
 Ha chaba se khotsa mekhoha ea ngoan'eo,
 Sebele o khotsa mona oa Basotho. 15
 Hobane a filoe ngoana ea motona.

O entse khoba mohats'a Sebele.
 O tsoile a iterekile lapeng.
 O tsoile ka lapeng a sa fiela.
 O sihile bana ho se na le papa, 20
 A haba Maseru ho tšoara “Makhooa”.
 Ha chaba se khotsa mekhoha ea mosali,
 Sebele o khotsa mona oa Basotho.
 Ka botle ba mosali eo oa hae.

KAPA

“Pina Mphelehetse”

(b) Ka thothokiso ee, Elias o atlehile joang ho bontša hore pina ke ntho ea bohlokoa ho Mosotho? [15]

Pina, mphelehetse,
 Re tebele pelong,
 Boliba ba monyaka;
 Re hloelle bokong,
 Mohloli oa nahano; 5
 Re namele lithota,
 Mahlo a khatholohe.

Mphelehetse, pina,
 Re kene lehlakeng
 Motsoetseng e mocha; 10
 Kapa lelingoaneng;
 Re lebe lenyalong

Kapa lemuloaneng;
Re sa sihe papali.

Motsoetse oa bina. 15

O bina eu-eu;
Uena ngoana'ka, thola;
U mokonye letsoele.
Ere hoba u khore,
U rahe; u thakhinye; 20
U be u keketehe.

Mesuo e ea bina.
E bina le banna.
Ho potoa bashemane
Ba qalang sekolo, 25
Ho rupeloa molao;
Melao le meetlo
Phelong ba Sesotho.

5 TŠOANTŠISO

Mahalefele, M.J. *Lefa la Ntate*

- (a) U ipapitise le bophelo ba Makopo, bontša hore Mahalefele o tseba monna oa Mosotho hantle. [15]

KAPA

- (b) U ipapitise le bophelo ba 'Masehloho, bontša hore Mahalefele oa tseba hore mosali oa Mosotho o tšoara thipa ka bohaleng. [15]

KAROLO EA BOBELI

Limaraka [25]

Araba lipotso kaofela karolong ena.

- 6 (a) Fana ka lintlha tse tharo moo Basotho ba sebelisang mathe. [3]
- (b) Hlalosa tse latelang:
- (i) pitiki
- (ii) koroso ea ngoana
- (iii) Masalieo [6]
- (c) Hlalosa batho ba latelang lenyalong la Sesotho:
- (i) Mokhotsi
- (ii) Mohoehali
- (iii) Mohalitsong kapa khalitso [6]

[Total: 15]

7 *Lithoko tsa Marena a Basotho*
Mangoaela, Z.D. "Nkoebe Letsie"

Ntoa ea Lithunya

Khom'a Matlole oa Mokhachane,
O n'a tlole a sa tsoa Makhoarane,
A tlole ka lapeng ha bo-Senate,
A tlole a le metha ea liqibi,
A tlo'la a nyakallela lithaba, a re 5
Lithaba tse peli o sa tla li nehoe,
A sa nehoe Kolo, a nehoe Boleka!
O n'a nehoe, ha lumela lichaba,
Bana babo ba mo lumella bohle,
Le Bakone, ho luma ha Tetenene, 10
Ho lumela Tšoeu, mor'a Matekase
Sele, Nkuebe Rasefabatho,
Sele e ntle, e tšasana, Mokoena,
E tolotsana ka liphaka, lengau. 15
Tšasana e kang mahe a likhaka,
Ea ka mahe a linonyana, Mokoena.
O n'a eme pontšeng Rasefabatho oa Kali'a Beoana,
Ha ema senatla sa bo-Seeiso,
Ha ema tšukutsoana ea bo-Sekhobe
Pakeng tsa Lekena le Mabefola! 20
Ba re: "Mo-ja-khomo eabo Toto re 'mone,
Re 'mone ka ho tšoehla melomo."

Theha tsebe u utloe, Rasefabatho!
 Ua ba utloa Baphuthi:
 Ba ea rora, le bo-Sefothola ba ntse ba rora; 25
 Motho a rora ka har'a letšana!

Bo-ja-bo-tšeha ba maria, Nkuebe,
 Moren'a boi o tšaba lithunya,
 Esale a hanela Tšana-Talana!
 Enoba ua bona, Mabekebeke, 30
 Likhang tsela tsa maria li kae
 Re kang re li pheaa, u re:
 "Muso le lllomong oa thathaka?"

- (a) Kamano ea Nkoebe ke efe le batho ba latelang:
- (i) Matlole [1]
- (ii) Senate [1]
- (b) (i) Ho ea ka qotsulo ee habo Nkoebe ke ho kae? [1]
- (ii) O ile a ntšetsoa motse ho kae? [1]
- (c) (i) Ntša mekhabo-puo e 'meli e hlahang meleng ea 1–5. [2]
- (ii) Bolela mekhabo-puo eo u e ntšitseng ho (c) (i). [2]
- (d) Hlalosa mola ona "Bo-ja- bo-tšeha ba Maria Nkoebe." [2]

[Total: 10]

